

Ольга ДЕМІДКО,
 orcid.org/0000-0003-2605-5934
 аспірантка Маріупольського
 державного університету (Україна, Маріуполь)
 demidko.olga1991@gmail.com

ТЕАТРАЛЬНА КУЛЬТУРА МАРІУПОЛЯ У ПЕРІОД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941 – 1943)

Розглянуто особливості розвитку театральної культури Маріуполя у період німецької окупації 1941 – 1943 рр. Проаналізовано вплив маріупольського Товариства «Просвіта» на розвиток театрального мистецтва регіону. Висвітлено репертуар, творчі пошуки акторського складу. Визначено місце театру в культурному житті мешканців регіону. Наукова новизна статті обумовлена залученням до наукового обігу нового фактологічного матеріалу із історії українського театру.

Ключові слова: театральна культура, Маріупольський театр ім. Т. Шевченка, німецька окупація, театральне мистецтво, репертуар.

Olha DEMIDKO,
 Postgraduate student, Mariupol State University (Ukraine, Mariupol)
 demidko.olga1991@gmail.com

THEATRICAL CULTURE OF MARIUPIL IN THE PERIOD OF GERMAN OCCUPATION (1941 – 1943)

The aim of this paper is to explore the main tendencies and changes that happened within the development of theatrical culture of Mariupil during German occupation in 1941 – 1943. Until this time, Mariupil theatre art has not been studied yet as a single cultural phenomenon, and that is why it needs more detailed exploration.

Based on memories, published articles and reviews of various theatre critics, the author has analyzed the specific activities of the repertoire, specific features of touring activities and artistic accomplishments of the theatre troop during the German occupation 1941 – 1943 years.

The main thesis of the article is the theatrical culture of Mariupil during the German occupation in 1941 – 1943. The author considers the influence of society and «Enlightenment» in the development of theatrical art in the region. Much attention is paid to the repertoire, creative search of the cast and the main problems of the theater. In the article the role of the theatre in cultural life of the region's population is examined.

The research novelty of the article is specified by its involvement in the research references of new factual material from the history of Ukrainian theatre.

So then, at the period explored, the troop of theatre has already succeeded in reasonable artistic revenues, it also has become a rather interesting and well-organized ensemble of actors which can solve complicated artistic problems. If the theater had a propagandistic significance, the inhabitants of the region were able to revive their Ukrainian culture, to satisfy the basic needs of the population for information, artistic impressions, and psychological relief.

Despite the hardships of everyday life and prevalence of propagandistic cliches, the cultural life did spring through the cracks and penetrated many domains. Cultural institutions under the Nazi rule, whose history remained shrouded in silence throughout the Soviet rule, still await a serious study. The results of the thesis can be used as theoretical foundations for preparing materials on history and theoretical knowledge of Ukrainian culture, educational courses of cultural science, drama study with its encyclopedia publishers and methodological manuals.

Key words: theatrical culture, Taras Shevchenko Mariupil Drama Theatre, German occupation, theater, repertoire.

ТЕАТРАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА МАРИУПОЛЯ В ПЕРИОД НЕМЕЦКОЙ ОККУПАЦИИ (1941 – 1943)

Рассмотрены особенности развития театральной культуры Мариуполя в период немецкой оккупации 1941 – 1943 гг. Проанализировано влияние мариупольского общества «Просвита» на развитие театрального искусства региона. Освещены репертуар, творческие поиски актерского состава. Определено место театра в культурной жизни жителей региона. Научная новизна статьи обусловлена привлечением в научный оборот нового фактологического материала по истории украинского театра.

Ключевые слова: театральная культура, Мариупольский театр им. Т. Шевченко, немецкая оккупация, театральное искусство, репертуар.

Постановка проблеми. Минуле театрального мистецтва Маріуполя має своєрідну історичну долю. Протягом століть мариупольці вносили свою частку в скарбницю української театральної культури. Найменш вивчено на сьогодні залишається історія професійного й аматорського театру на теренах Маріуполя періоду німецької окупації. Дослідження цієї проблеми позначено ідеологічною заангажованістю, тому її об'єктивне вивчення сприятиме відновленню повноти історичної пам'яті.

Аналіз досліджень. Тривалий час питання театального життя на окупованій території залишалися поза належною увагою дослідників. Розвиток театального життя Маріуполя у роки нацистської окупації фрагментарно висвітлено у дослідженнях В. Гайдабури та Д. Титаренка. Зокрема, праця В. Гайдабури містить відомості стосовно складу трупі Маріупольського театру ім. Т. Шевченка за 1941 – 1943 рр. (Гайдабура, 1990: 70). Д. Титаренко розглядає репертуар Маріупольського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка (Титаренко, 2008: 135). У сучасній історичній науці публікації, у яких ця тема була б предметом самостійного вивчення, поки що відсутні.

Мета статті – дослідити особливості розвитку театральної культури Маріуполя протягом окупаційного періоду (1941 – 1943).

Виклад основного матеріалу. До війни на теренах Північного Приазов'я діяли Маріупольський російський музично-драматичний театр, обласний Державний грецький театр та численні аматорські театральні й мистецькі гуртки. З перших днів війни в театрі була створена фронтова бригада, яка виступала перед призовниками, пораненими радянськими воїнами. 6 жовтня 1941 р. працівники мариупольського театру приготувалися до евакуації, однак, з міста виїхати вдалося небагатьом акторам, серед них і головному режисерові А. Ходиреву, і актору М. Рулеву (Чуприк, 1998: 11).

У умовах окупації 16 листопада 1941 р. у Маріуполі відкрився перший театральний сезон. 9 березня 1942 р. у Маріупольському міському театрі відбувся великий концерт, присвячений пам'яті Т. Шевченка. З нагоди Дня народження Великого Кобзаря театру було присвоєно його ім'я. Діяльність Маріупольського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка висвітлюється на шпальтах окупаційної преси – «Маріупільської газети».

Заснування у місті професійного театру в період окупації стало результатом впливу кількох важливих чинників: пропагандистських міркувань; прагнення окупаційних властей створити умови для відпочинку військовослужбовців вермахту та намагання місцевого населення знайти додаткове джерело засобів для існування завдяки праці в культурницьких інституціях. Водночас, незалежно від причин перебування на окупованій території, місцева інтелігенція як примусово, так і за добровільним вибором заради виживання вимушена була йти на співпрацю з гітлерівською адміністрацією.

Ініціатива заснування театрів на окупованій території належала підрозділам пропаганди, фельд- та ортскомендатурам, командуванню військових з'єднань. Ініціатива могла виходити і від груп ентузіастів з числа місцевого населення, органів місцевого самоврядування, проте всі клю-

чові питання щодо діяльності театральних колективів вирішували лише за погодженням з окупаційними властями (Титаренко, 2008: 133).

Серед маріупольських акторів були досить кваліфіковані особи з великим досвідом роботи у театральних установах. Наприклад, директор Маріупольського театру Андрій Ірій (Авраменко) пройшов велику школу акторської та режисерської роботи, зокрема в колективі, очолюваному Лесем Курбасом. Художній керівник і актор театру Володимир Волгрик до війни працював у Чернігівському театрі, отримав звання заслуженого артиста республіки (Гайдабура, 1990: 70). Головним режисером у театрі працював І. Тяк, режисерами – С. Зав'ялова, В. Волгрик, головним художником театру був А. Федоров, балетмейстером – К. Вольська.

Репертуар Маріупольського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка складався переважно з народно-побутових вистав, що виконувалися здебільшого українською мовою. Всього за час окупації відбулося 18 вистав. Найбільш популярні твори, що виконувалися на сцені театру: «Синочок», «Наталка Полтавка», «Сватання на Гончарівці», «Пошились у дурні», «Наймичка», «Маруся Богуславка», «Ревізор», «Рожеве павутиння», «Безприданниця», «Вій» «Біда від ніжного серця», «Закрита вистава», «Коварство та любов» (Репертуар, 1943: 4).

У Маріупольському театрі ім. Т. Шевченка влаштовувалися вечори пам'яті українських письменників, поетів, композиторів. Так, до святкування 129-х роковин з дня народження Тараса Григоровича Шевченка дирекція театру підготувала велике свято, до програми якого увійшли: доповідь про творчість Т. Шевченка; літературно-музичний монтаж; концерт (Святкування, 1943: 4). При театрі працювали німецькі композитори, які «рекомендували» до постановки п'єси українських та німецьких авторів. Проводилася добре продумана і спланована агітаційно-пропагандистська робота серед населення антирадянського й пронімецького змісту. Часто в театрі влаштовували народні читання, публічні лекції, на яких обговорювалися враження про Німеччину та переваги працевлаштування в Німеччині (У міському театрі, 1943: 4).

Дирекцію міського театру зобов'язали створити бригаду артистів для виступу на фронті перед німецькими солдатами та українськими добровольцями. До програми були включені українська народна музика, танці, українські та німецькі пісні. Як повідомляв редактор «Маріупільської газети» О. Озівський, «бригада під керівництвом актора пана Ягупова побувала в м. Юзівці, Морфинському, Федірівці та в багатьох інших місцевостях. У складі гастрольної групи: артисти-боянсти Соловійов та Серебряков, балерини, солісти-співаки та інші. За 25 днів відбулося понад 30 концертів, на яких було близько 15 000 німецьких вояків. Скрізь, де відбувались концерти, глядачі дуже тепло приймали виступ акторів. Вояки з великою зацікавленістю знайомились з українським мистецтвом, прохаючи акторів ще приїздити до них» (Озівський Театр, 1942: 2). Виконуючи як окупаційну повинність обслуговування німецької армії, водночас театр мав можливість орієнтувати свою духовну енергію на контакти з власним народом. На думку вченого-мистецтвознавця В. Гайдабури, український театр періоду окупації, використовуючи легітимне становище для найширшого спілкування із цивільним населенням, узяв на себе функції мистецького механізму самозбереження національних традицій (Гайдабура, 2004: 5).

Відновив роботу театр ляльок, де ставилися вистави за казками Г. Андерсена, В. Гауфа, братів Грімм та ін. Так, у кінці травня 1942 р. у приміщенні театру ім. Т. Шевченка відбулася перша вистава дитячого лялькового театру за казкою Ганса Крістіана Андерсена «Свинопас». Якщо в міському театрі йшов вечірній спектакль, то квитки на нього служили перепусткою, оскільки комендантська година не скасовувалася (Мариуполь, 2008: 205).

Майже кожен прем'єру театру супроводжувала стаття місцевого журналіста-критика. Як свідчать відгуки в пресі, програми вистав, гра акторів, музик, праця диригентів і балетмейстерів викликала схвальні відгуки як цивільного населення, так і окупантів. Присутність німців – європейського глядача, обізнаного з мистецтвом, – орієнтувала театри на посилену відповідальність за результати своєї праці. Перед прем'єрою спектаклю «Наймичка» у місцевій періодиці зазначалось, що режисер вистави В. Волгрик додав до п'єси спеціальну музику, а також багато пісень і танців. Незважаючи на відсутність матеріалів, художник А. Федоров приготував декорації, що мають відтворити побут часу, коли відбувались події, наведені в п'єсі. Загалом вистава «Наймичка» І. Карпенка-Карого приємно зворушила глядачів (Озівський, 1942: 2).

Маріупольський театр ім. Т. Шевченка працював дуже активно. 5 липня 1942 р. відбувся балетний концерт. Через декілька днів «Маріупольська газета» відгукнулася на цю подію статтю. Переповівши у загальних рисах зміст концерту, автор публікації зазначив: «Публіка з захопленням прийняла новий концерт». Цікавими були акробатні вистави з дуже вдалим світловими ефектами та кілька концертних і оркестрових номерів (Балетний концерт, 1942: 2).

3 липня 1942 р. репертуар Маріупольського театру ім. Т. Шевченка поповнився українськими водевілями: «На перші гулі», «День правди», «По ревізії», «Кум і мірошник». Незважаючи на появу нових вистав, брак модерного театального репертуару давався взнаки. Саме тому маріупольські режисери прагнули до різноманіття програми (Культурне життя, 1942: 2).

На окупованих територіях почалося національне українське відродження, виникали культурні установи, неможливі за радянської влади. У червні 1942 р. поновлює свою роботу Маріупольське Товариство «Просвіта». Андрій Ірій (Авраменко) стає її керівником, водночас продовжуючи українізувати Маріупольський театр ім. Т. Шевченка, вступає до ОУН. З огляду на обставини свого заснування, «Просвіти» мусили декларувати лояльність до нового режиму і неприйняття радянської влади.

Маріупольське Товариство «Просвіта» мало свою капелу бандуристів та духовий оркестр. З дозволу та під наглядом німецьких окупаційних властей, які стверджували репертуар, просвітяни давали концерти в Північному Приазов'ї. 22 і 23 серпня 1942 р. пройшли концерти бандуристів «Просвіти» в клубах радгоспів «Зірка» та ім. Ворошилова. Виконали близько 30 українських пісень. На концертах були присутні місцеві жителі, офіцери і солдати окупаційної влади. Для артистів і офіцерів місцева влада після концерту влаштувала урочисту вечерю (Маріуполь, 2008: 205).

Драматична секція маріупольської «Просвіти» мала неабиякий вплив на розвиток театального мистецтва регіону. Режисер Маріупольського театру ім. Т. Шевченка та керівник драматичної секції «Просвіти» Софія Зав'ялова активно працювала над питанням утворення професійних драматичних кадрів. У своїй статті вона вказувала на головні проблеми й недоліки театальної справи. Для їх усунення С. Зав'ялова вважала за потрібне створити драматичний, режисерський і художньо-технічний відділи для підготовки артистів, режисерів і художніх техніків сцени (декораторів, бутафорів, електротехніків і т. ін.). Не менш важливими завданнями на її думку були підвищення кваліфікації для самодіяльної художньої роботи аматорів та допомога сільським «Просвітам» у їх драматичній роботі (Зав'ялова, 1942: 4).

Незабаром у міській пресі повідомлялось, що завдяки роботі «Просвіти» в Маріуполі відроджується українська національна культура. Репертуар драматичних гуртків «Просвіти» складався з п'єс української класики. 5 вересня 1942 р. у міському саду «Просвіта» влаштувала великий концерт за участю артистів, балету театру ім. Шевченка, хору бандуристів «Просвіти». Грали два духові оркестри (Перші концерти, 1942: 4).

Завдяки діяльності драматичного гуртка Товариства «Просвіта» у 1943 р. було поставлено кілька вистав у с. Володарське, зокрема «Доки сонце зійде, роса очі виїсть», «Безталанна», «Лимерівна», «Сватання на Гончарівці», «Пошились у дурні», «На перші гулі», а також низку водевілів. На високому рівні було проведено Шевченківське свято. Активною була культосвітня робота в селах Темрюк, Петрівці, Чердакли (де є навіть свій духовий оркестр) та в Мало-Янісолі (Культурноосвітня робота, 1943: 4).

Вагоме місце в роботі колективу театру посідали виступи акторів у міській радіомережі. Так, 21 листопада 1942 р. місцевий журналіст зазначав: «Театр дав цілу низку тематичних літературно-музичних передач: «Лірика українського народу», «Тарас Шевченко», «Шевченківські вірші та пісні» та інші. У цих передачах брали активну участь артисти В. Волгрик, М. Поет, Харута, Харитонов та піаністка Л. Тімен» (Донецька Шевченкіана, 2014: 32).

У квітні 1943 р. міський театр, продовжуючи поповнення свого репертуару, розпочав роботу над п'єсою І. Карпенко-Карого «Безталанна». Режисер постановки С. Зав'ялова ролі розподілила так, що театр мав змогу водночас з роботою над «Безталанною» продовжувати свою працю над «найгрунтовнішою» п'єсою в репертуарі цього сезону – драмою Ф. Шиллера «Коварство і любов», яку ставив головний режисер театру І. Тяк (Озівський, 1943: 4).

Володарський сільський театр, який складався з акторів-аматорів та місцевої інтелігенції, за 1943 р. підготував багато нових вистав. Найбільшим успіхом користувалася комедія «Пошилися у дурні». Зала театру, що мала всього 200 місць, кожного разу була переповнена глядачами. Гра акторів та музичне оформлення, що здійснювалося під керівництвом Р. Сліпця, незважаючи на сільські умови, відрізнялися великою майстерністю.

Улітку 1943 р. на сторінках «Маріупільської газети» повідомлялося: «Початок червня відзначився великим взлетом у культурному житті нашого міста». Маріупольці побачили на сцені театру ім. Т. Шевченка класичний твір Ф. Шиллера – трагедію «Коварство і любов» російською мовою. Німецька адміністрація рекомендувала поставити на сцені театру твір видатного німецького драматурга Фрідріха Шиллера. Тому театральний колектив під керівництвом головного режисера І. Тяка до підготовки вистави підійшов дуже серйозно. Півтора місяця актори вивчали ідеї німецької філософії XVIII ст., занурилися в епоху Ф. Шиллера та в музикальні твори світових класиків. Загалом вистава отримала схвальні рецензії. Високою театральною майстерністю відзначалася гра акторів. Разом не всі актори зразково оволоділи зовнішньою технікою сценічної гри: нюансами міміки, виразністю руху, мистецтвом тонкої обробки фрази й інтонації. Помітні були недоліки в мові артистів. Деяким акторам, – зазначав маріупольський рецензент, – треба попрацювати над російською мовою. Прикрасою вистави стали костюми, а музичне оформлення збільшило художню цінність спектаклю. Маріупольський журналіст-критик повідомляв, що «трагедія «Коварство і любов» є безперечний крок вперед і не лише в естетичному розумінні, а і як школа для самих артистів, яка дає і досвід, і натхнення для дальшої роботи» (Прем'єра, 1943: 3).

19 червня 1943 р. театр показав глядачам свою нову роботу: одноактну п'єсу «Одна кімната». Велику роботу провів головний режисер театру І. Тяк. Під його керівництвом театральна молодь добре підготувалася до своїх ролей, текст п'єси він поновив і доповнив дотепними експромтами на маріупольську тематику, додав цікаві мізансцени, дбайливо підібрав декорації і реквізит (Комедія, 1943: 4).

Після п'єси «Одна кімната» 19 й 20 червня відбувся великий дивертисмент, хор, балет та сольні виступи. Найкраще враження у дивертисменті залишив український хор, слабкіше лунала російська народна музика на варіації «Стенька Разін». Найбільш вдалим були українські народні пісні з танцями. Глядачі з великим зацікавленням слідували за акробатичними виступами чотирьох атлетів, у тому числі однієї дівчини, що показала силу, спритність і пластику. Водночас постійні театральні глядачі часто просили поновити програму дивертисменту (Дивертисмент, 1943: 4).

Деякі з вистав ставилися десятки разів. Наприклад, 1 серпня 1943 р. на сцені Маріупольського театру ім. Т. Шевченка відбулася п'ятдесята ювілейна вистава комедії О. Островського «Без вини винні». Колектив виконавців своєю грою створив гармонічне ціле. Художньому оформленню вистави сприяли професійний оркестр, вдалий грим, костюми і декорації художника А. Федорова. «Особливо ефектна декорація й освітлення останнього акту – місячна ніч, панський сад, тераса поміщицького будинку, мармурові статуї, квіти, рослини» (П'ятдесят раз, 1943: 4).

На початку серпня відбулася прем'єра Вар'єте. У місцевій газеті повідомлялося: «Глядачі з захопленням спостерігали за солісткою А. Фадєєвою. Велике враження на публіку справила молода артистка, «дівчина-каучук», Н. Тітова зі своїм партнером В. Афендуловим. Професійну майстерність показали О. Макеєв зі своєю партнершою Н. Дьяковою в ковбойському танку. Надя Дьякова – наймолодша балерина (16 років), але виконує всі танки найкраще» (Тополя, 1943: 4). Незважаючи на те, що балетному ансамблю доводилося часто виїжджати на фронт для обслуговування німецьких солдатів, давати виїзdn концерти на периферії, – все ж таки його успіхи в роботі величезні. На думку критика, балетний ансамбль театру здібний виконувати як звичайні народні танці, так і класичні, завдяки своєму керівникові балетмейстеру – К. Вольській. Вона приїхала влітку 1943 р. з фронтового театру м. Юзівка на запрошення дирекції маріупольського театру. Вар'єтне мистецтво міського театру ім. Т. Шевченка давало глядачам кілька годин розваги – зі смаком підібраних мистецьких номерів, що склалися в основному з балету, акробатики, співів, гумору (Тополя, 1943: 4).

З початком операції зі звільнення Північного Приазов'я від німецьких окупантів діяльність Маріупольського театру ім. Т. Шевченка поступово припиняється. 4 вересня 1943 р., коли частини

221-ї стрілецької дивізії визволили селище Павлопіль, вийшов останній номер «Маріупільської газети». Праця в культурницьких установах за роки окупації автоматично перетворювала людину на «ворога радянської влади». Розуміючи це, чимало працівників театру, Товариства «Просвіти» обрали для себе шлях на еміграцію, де пізніше зуміли примножити здобутки вітчизняної культури.

Висновки. Таким чином, діяльність Маріупольського театру ім. Т. Шевченка в умовах окупаційної влади та суворих реаліях прифронтових територій сприяла розвитку театального мистецтва в регіоні. Працівники театру, прилаштовуючись до умов окупанта, водночас формували український національно-культурний простір. Якщо для окупаційного режиму театр мав пропагандистське значення, то для мешканців регіону він зміг відродити українську культуру, задовольняв елементарні потреби населення в інформації, мистецьких враженнях, психологічному розвантаженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Балетний концерт, 1942 – Балетний концерт 5 липня // Маріупільська газета. 1942. № 83. 7 липня. С. 2.
- Гайдабура, 1990 – Гайдабура В. М. Театр, захований в архівах. Сценічне мистецтво в Україні періоду німецько-фашистської окупації (1941 – 1944). К.: Мистецтво, 1998. 220 с.
- Гайдабура, 2004 – Гайдабура В. М. Театр між Гітлером і Сталіним: Україна. 1941 – 1944. Долі митців. К.: Факт, 2004. 320 с.
- Дивертисмент, 1943 – Дивертисмент у театрі ім. Шевченка // Маріупільська газета. 1943. № 71. 24 червня. С. 4.
- Донецька Шевченкіана, 2014 – Донецька Шевченкіана у датах і подіях: 1851 – 2014 / Укладач: Т. Г. Пішванова. Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, ТОВ «Східний видавничий дім», 2014. 176 с.
- Зав'ялова, 1942 – Зав'ялова С. Завдання драматичної секції «Просвіти» // Маріупільська газета. 1942. № 110. 26 серпня. С. 4.
- Комедія, 1943 – Комедія «Одна кімната» // Маріупільська газета. 1943. № 70. 22 червня. С. 4.
- Культурне життя, 1942 – Культурне життя // Маріупільська газета. 1942. № 98. 30 липня. С. 2.
- Культурноосвітня робота, 1943 – Культурноосвітня робота // Маріупільська газета. 1943. № 35. 30 березня. С. 4.
- Мариуполь, 2008 – Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века: / Р. П. Божко, Т. Ю. Були, Н. Н. Гащенко и др. Мариуполь: «Рената», 2008. 428 с.
- Озівський, 1943 – Озівський О. Культурна хроніка. У Маріуполі // Маріупільська газета. 1943. № 39. 10 квітня. С. 4.
- Озівський, 1942 – Озівський О. Перед прем'єрою // Маріупільська газета. 1942. № 54. 7 травня. С. 2.
- Озівський Театр, 1942 – Озівський О. Театр Т. Г. Шевченка на фронті // Маріупільська газета. 1942. № 53. 5 травня. С. 2
- Перші концерти, 1942 – Перші концерти маріупільської «Просвіти» // Маріупільська газета. 1942. № 113. 2 вересня. С. 4.
- Прем'єра, 1943 – Прем'єра «Коварство і любов» // Маріупільська газета. 1943. № 64. 8 червня. С. 3–4.
- П'ятдесят раз, 1943 – П'ятдесят раз «Без Вина винні» на сцені Маріупільського театру // Маріупільська газета. 1943. № 88. 3 серпня. С. 4.
- Репертуар, 1943 – Репертуар театру ім. Шевченка // Маріупільська газета. 1943. № 76. 6 липня. С. 4.
- Святкування, 1943 – Святкування 129 роковин... // Маріупільська газета. 1943. № 29. 11 березня. С. 4.
- Титаренко, 2008 – Титаренко Д. Театр, кіно, періодика, музеї: культурне життя українських областей зони військової адміністрації // Україна модерна. 2008. Ч. 2 (13). С. 131–146.
- Тополя, 1943 – Тополя А. «Для вас». Премєра Вар'єте // Маріупільська газета. 1943. № 89. 5 серпня. С. 4.
- У міському театрі, 1943 – У міському театрі ім. Шевченка // Маріупільська газета. 1943. № 54. 15 травня. С. 4.
- Чуприк, 1998 – Чуприк Л. Н. Научная справка из истории Мариупольского театра. Архив Мариупольского краеведческого музея. Мариуполь, 1998. 28 с.

REFERENCES

- Baletnyi kontsert, 1942 – Baletnyi kontsert. [Ballet Concert]. Mariupol newspaper. 1942. Nr 83. July 7. S. 2. [in Ukrainian].

Haidabura, 1990 – Haidabura V. M. Teatr, zakhovanyi v arkhivakh. Stsenichne mystetstvo v Ukraini periodu nimetsko-fashystskoi okupatsii (1941 – 1944). [Theater, hidden in the archives. Stage art in Ukraine during the period of the German-fascist occupation (1941–1944)]. Kyiv: Art, 1998. 220 p. [in Ukrainian].

Haidabura, 2004 – Haidabura V. M. Teatr mizh Hitlerom i Stalynym: Ukraina. 1941–1944. [The theater between Hitler and Stalin: Ukraine. 1941–1944.]. The Destiny of Artists. Kyiv: Fact, 2004. 320 p. [in Ukrainian].

Dyvertysment, 1943 – Dyvertysment u teatri im. Shevchenka. [Divertissement in the theater to them]. Mariupol newspaper. 1943. Nr 71. June 24. P. 4. [in Ukrainian].

Donetska Shevchenkiana, 2014 – Donetska Shevchenkiana u datakh i podiiakh: 1851 – 2014. [Donets Shevchenkian in dates and events: 1851 – 2014]. Compiled by: T. G. Pishvanova. Donetsk: Ukrainian Cultural Center, Donetsk Branch of NTSh, «East Publishing House» 2014. 176 p. [in Ukrainian].

Zavialova, 1942 – Zavialova S. Zavdannia dramatychnoi sektsii «Prosvity». [Tasks of the dramatic section «Prosvita»]. Mariupol newspaper. 1942. Nr 110. August 26. P. 4. [in Ukrainian].

Komediia, 1943 – Komediia «Odna kimmnata» [Comedy «One Room»]. Mariupol newspaper. 1943. Nr 70. June 22. P. 4. [in Ukrainian].

Kulturne zhyttia, 1942 – Kulturne zhyttia. [The cultural life]. Mariupol newspaper. 1942. № 98. July 30. S. 2. [in Ukrainian].

Kulturnoosvitnia robota, 1943 – Kulturnoosvitnia robota. [The cultural and educational work] Mariupol newspaper. 1943. Nr 35. March 30. P. 4. [in Ukrainian].

Mariupol, 2008 – Mariupol i ego okrestnosti: vzglyad iz XXI veka. [Mariupol and its surroundings: a glance from the XXI century]. Compiled by: R. P. Bozhko, T. Yu. Buli, N. N. Gashenko and others. Mariupol: «Renata», 2008. 428 p. [in Russian].

Ozivskiyi, 1943 – Ozivskiyi O. Kulturna khronika. U Mariupoli. [The cultural chronicle. in Mariupol]. Mariupol newspaper. 1943. Nr 39. April 10. P. 4. [in Ukrainian].

Ozivskiyi, 1942 – Ozivskiyi O. Pered premieroiu. [Before the premiere]. Mariupol newspaper. 1942. Nr 54. May 7. P. 2. [in Ukrainian].

Ozivskiyi Teatr, 1942 – Ozivskiyi O. Teatr T. H. Shevchenka na fronti. [TG Shevchenko Theater at the Front]. Mariupol newspaper. 1942. Nr 53. May 5. P. 2. [in Ukrainian].

Pershi kontserty, 1942 – Pershi kontserty mariupilskoi «Prosvity». [The first concerts of Mariupol «Enlightenment»]. Mariupol newspaper. 1942. Nr 113. September 2. P. 4. [in Ukrainian].

Premiera, 1943 – Premiera «Kovarstvo i liubov». [Premiere of «Guilty and Love»]. Mariupol newspaper. 1943. Nr 64. June 8. P. 3–4. [in Ukrainian].

Piatdesiat raz, 1943 – Piatdesiat raz «Bez Vyny vynni» na stseni Mariupilskoho teatru. [Fifty times «No wine guilty» on the stage of the Mariupol Theater]. Mariupol newspaper. 1943. Nr 88. August 3. P. 4. [in Ukrainian].

Repertuar, 1943 – Repertuar teatru im. Shevchenka. [Repertoire of the theater to them. Shevchenko]. Mariupol newspaper. – 1943. Nr 76. July 6. P. 4. [in Ukrainian].

Sviatkuvannia, 1943 – Sviatkuvannia 129 rokovyn. [Celebration of the 129th anniversary]. Mariupol newspaper. 1943. Nr 29. March 11. P. 4. [in Ukrainian].

Tytarenko, 2008 – Tytarenko D. Teatr, kino, periodyka, muzei: kulturne zhyttia ukrainskykh oblastei zony viiskovoi administratsii. [Theater, cinema, periodicals, museums: cultural life of Ukrainian regions of the zone of military administration]. Ukraine is modern. 2008. 2 (13). Pp. 131–146. [in Ukrainian].

Topolia, 1943 – Topolia A. «Dlia vas». Premiera Variete. [«For You». Premier Variety]. Mariupol newspaper. 1943. Nr 89. August 5. P. 4. [in Ukrainian].

U miskomu teatri, 1943 – U miskomu teatri im. Shevchenka. [In the city theater Shevchenko]. Mariupol newspaper. 1943. Nr 54. May 15. P. 4. [in Ukrainian].

Chuprik, 1998 – Chuprik L. N. Nauchnaya spravka iz istorii Mariupolskogo teatru. [Scientific reference from the history of the Mariupol Theater]. Archive of Mariupol Local History Museum. Mariupol, 1998. 28 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 15.02.2018 р.